

Шифр «Старт»

Галузь науки «Переклад»

Вербалізація ввічливості в мовах оригіналу та перекладу (на матеріалах англійської та української мов)

Виконала: студентка СумДУ,
ФІФСК, гр.ПР-31
Коробко Аліна Сергіївна
Науковий керівник: к.філол.н.,доц.
Баранова Світлана Володимирівна

План

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. МОДУС КАТЕГОРІЇ ВВІЧЛИВОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	5
1.1. Основні характеристики категорії “ввічливість”.....	9
1.2. Позитивна та негативна ввічливість.....	9
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ВВІЧЛИВОСТІ В МОВАХ ОРИГІНАЛУ ТА ПЕРЕКЛАДУ.....	12
2.1. Лексичні засоби вираження ввічливості.....	12
2.2. Граматичні маркери демонстрування ввічливості.....	14
2.3. Вербалізація ввічливості при звертанні, проханні, подяці, відмові у художніх творах англійської та української мов.....	16
ВИСНОВКИ.....	20
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	22

ВСТУП

Міжособистісне спілкування є невід’ємною частиною життєдіяльності людини, важливим елементом якого є саме вміння вести бесіду. Попри все бажання досягти бажаного результату комунікації – це неможливо без застосування стратегій ввічливості. Адже саме вони демонструють високий рівень мовного етикету особи. Лише за умови володіння необхідними стратегіями, людина зможе належним чином оформити свій комунікативний намір та бути почутою співрозмовником.

Вербалізація ввічливості знаходить своє відображення в різних типах дискурсивної діяльності людини. Тому недарма вона стала предметом досліджень багатьох вчених: Goffman E., Brown P., Levinson S., Lakoff R., Leech G. N. та інші. Вітчизняними вченими, які працювали у цьому напрямку є

Почепцов Г. Г., Карасик В. І., Лотман Ю. М., Гафарова А. С., Формановська Н. І., Ларіна Т. В.

Робота присвячена дослідженню вербалізації категорії ввічливості, її стратегій, засобів вираження в англійській та українській мовах.

Актуальність теми роботи зумовлюється зростанням інтересу до ролі мовного етикету в міжособистісному спілкуванні, зокрема до категорії ввічливості; відсутністю в україністиці системного та комплексного вивчення цієї категорії; розбіжністю та подібністю англійської та української етнокультур.

Метою дослідження полягає у з'ясуванні поняття категорії “ввічливість”, аналізі тактик вербалізації ввічливості в порівнюваних мовах, вивченні основних засобів її реалізації.

Відповідно до зазначеної мети були поставлені наступні **завдання**:

- розглянути основні характеристики категорії “ввічливість”;
- розмежувати поняття “позитивна” та “негативна” ввічливість;
- систематизувати мовні засоби вираження ввічливості в англійській та українській мовах;
- опрацювати приклади з художньої літератури та виявити в них приклади вербалізації стратегій ввічливості в різних комунікативних актах.

Об’єктом дослідження виступає категорія ввічливості в мовах оригіналу та перекладу.

Предметом дослідження є засоби та особливості вербалізації стратегій, тактик позитивної та негативної ввічливості, за допомогою яких вона реалізується у порівнюваних мовах.

В якості основних **методів** дослідження у роботі були використані наступні: метод лінгвістичного опису, порівняльного аналізу, словникової ідентифікації, описовий метод.

Матеріалом дослідження слугують діалоги, фрагменти дискурсу, обрані методом суцільної вибірки із текстів художніх творів англійських та українських письменників.

Структура роботи: вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел.

Наукова новизна роботи полягає насамперед у здійсненні системного аналізу застосування етикетних комунікативних стратегій. Новою є спроба порівняння засобів вербалізації ввічливості в мовах оригіналу та перекладу.

Практична цінність роботи полягає у тому, що отримані результати можуть бути використані у навчальному процесі на практичних заняттях з

англійської мови та практики перекладу, при розробці лекцій, спецкурсів із теорії комунікації, культури англомовних країн. Крім того, викладений матеріал може послужити джерелом для подальших наукових досліджень студентів, аспірантів у сфері релевантної тематики.

РОЗДІЛ 1. МОДУС КАТЕГОРІЇ ВВІЧЛИВОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

2.1. Основні характеристики категорії “ввічливість”

У процесі спілкування кожен з учасників намагається зацікавити партнера, привернути його увагу, змусити співпереживати. Саме ввічлива функція мовлення має велике значення для успішної комунікації та проявляється у повазі до співрозмовника.

Категорія ввічливості становить великий інтерес у сфері прагматики. Вона розглядається як набір стратегій або мовленнєвих моделей, які встановлюються одними комунікантами як норми для себе, або іншими – як норми для них, і водночас як соціально зумовлені поведінкові норми, вербальні і невербальні, у визначеній суспільній групі [12, с. 77].

У нашій роботі будемо керуватися визначенням А. Безносової: “Категорія ввічливості – це функціонально-семантична категорія, план змісту якої визначають семантичні компоненти ввічливого спілкування (повага, доброзичливість до співрозмовника, паритетність комунікантів тощо), а план вираження – різнорівневі мовні одиниці, що служать для її репрезентації” [1, с. 177].

Для успішної ввічливої комунікації потрібно застосовувати певні принципи, стратегії ведення розмови. Р. Лакофф формує узагальнені принципи ввічливості. Вони зводяться до 3-х найголовніших:

- “Не нав’язуй свою думку” (“Do not impose”),
- “Давай співрозмовнику можливість вибору” (“Give options”);
- “Будь доброзичливим” (“Make the listener feel good. Be friendly”) [15, с.

45]. Дійсно, ці правила можна вважати запорукою успішної комунікації. Але потрібно пам’ятати, що знати ці принципи в теорії недостатньо. Потрібно вміти ними правильно оперувати.

Значення ввічливості в українській мові семантизують такі слова-синоніми, як: ввічливий, делікатний, тактовний, коректний, люб’язний. Проте головним у цій низці є слово ввічливий — *“який дотримується правил пристойності, виявляє уважність; чемний”* [10, с. 304]. Інші ж синоніми передають різні відтінки ввічливості. Так, наприклад, люб’язний – *“уважний, привітний до кого-небудь”* [10, с. 565].

І. Гофман, розуміє ввічливість у двох формах – формули вітання, прощання, звертання, подяки, вибачення тощо, які служать для посилення позитивного іміджу адресата, а з іншого – є стратегією уникання неприємних для адресата тем, обмеження втручання в його приватну зону [14, с. 170].

Дуже часто ввічливість прирівнюють до етикету. Але ввічливість є ширшою за етикет. Етикет становить собою зведення певних норм, правил, а ввічливість це сукупність певних стратегій, тактик, які використовуються при спілкуванні та спрямовані та взаєморозуміння та уникнення конфліктів. Варто погодитися з думкою Л.П. Крисіна, що основна мета використання етикетних

моделей адресатом – це прагнення не створювати у співрозмовника відчуття комунікативного дискомфорту [7, с. 118].

Т. Ларіна виділяє три рівні ввічливості: високий, середній і низький. Високий рівень характерних для офіційного спілкування, середній для нейтрального стилю, а низький більш для розмовно-побутового спілкування [8, с. 36]. Інші ж науковці дотримуються універсального поділу ввічливості на позитивну (positive politeness) і негативну (negative politeness). Кожен з цих типів ввічливості має свою систему комунікативних стратегій, за допомогою яких досягають мети ввічливого спілкування. Приклад наведемо із роману сучасної англійської письменниці Дж. Колган: *Would you mind watching the phone while I go to the toilet?* [29, с. 156] У цьому випадку дівчина звертається до своєї подруги зі звичайним проханням. Але при цьому вона використовує запитання із *Would you mind*, що перекладається як: *Чи не могла б ти...* Як бачимо дівчина висловлює не лише прохання, а й намір бути ввічливою.

Стратегії ввічливості також передбачають демонстрування уваги, розуміння, симпатії, співчуття до співрозмовника. Пор.:

- *Lady Hunstanton: (...) And how is your beautiful embroidery going on?* [39].

- *Михайле! — вирвалося нараз з невимовним горем із уст батька. — Скажи, чому тобі так тяжко? Що я тобі поможу, синку?* [20].

Останнє речення є прикладом того, що батьку не байдужі переживання сина; він хоче йому допомогти.

Вираження ввічливості безпосередньо пов'язане з оцінкою соціального статусу особи. У плані статусно-оцінної поведінки ввічливість представлена В.І. Карасиком у трикомпонентній структурі на опозиції ввічливе / неввічливе ставлення до партнерів спілкування:

- 1) позиція мовця (емоційно-вольовий самоконтроль, ступінь вольового контролю; рефлексія мовця – вектор самоповаги);
- 2) взаємозв'язок мовця й адресата (непередбачувана й фактична реакція партнера – вектор залежності);
- 3) спосіб мовного вираження [4, с. 86-87].

Ввічливе спілкування також передбачає дотримання певних обмежень щодо змісту питання. Звертаючись до старшого за віком або, наприклад, при далекій соціально-психологічній дистанції не варто ставити запитання, що стосуються особистого життя співрозмовника, його віку, доходів та ін. Оскільки вашому співрозмовнику доведеться ухилитися від відповіді. Саме в таких ситуаціях слухаючи найчастіше доводиться прибігати до ухильних відповідей, наприклад: *But do you love him? asked Dorothy. It isn't a question of loving him. — said Ursula* [34]. У цьому випадку фраза *it isn't a question of loving him*, що перекладається, як: *Питання не в тому, кохаю я його чи ні підкреслює небажання комуніканта відповідати на поставлене запитання.*

Власне структуру категорії ввічливості складають ієрархічно впорядковані норми. Вони включають в себе:

- а) підтримання комунікативного контакту;
- б) стриману манеру поведінки;
- в) демонстрацію загальної культури мови;
- г) традиції, а також закони і табу.

Ці норми відображують соціальні та культурні цінності, які, в свою чергу, є важливими для ввічливості. Треба також пам'ятати, що категорія ввічливості має ще й національно-культурну специфіку. Для кожної комунікативної культури притаманні свої рівні ввічливості. Перш за все це пов'язано з різними прийнятими моделями соціальної поведінки, маркерами вираження ввічливості (лексичними, граматичними, синтаксичними), структурними розбіжностями мов, спеціальними етикетними формулами.

Таким чином, ввічливість є невід'ємною складовою частиною міжкультурної комунікації. Маючи знання про те, які стратегії ввічливості характерні для певної культури, в результаті можна досягти успішної комунікації. Саме ввічливість є центральною комунікативною категорією. Вона регулює поведінку, забезпечує і організовує гармонійне спілкування.

Вміння оперувати принципами ввічливості допомагає запобігти помилок у міжкультурному спілкуванні, ефективніше взаємодіяти з представниками інших культур.

1.2. Позитивна та негативна ввічливість.

Основні положення теорії ввічливості представлені у роботах англійських дослідників П. Брауна та С. Левінсона. Ключовим концептом у їх теорії є “FTA” (Face Threatening Act). Згідно з цією теорією, в основу ввічливості покладено поняття суспільного обличчя як самоповаги індивідів, з яким пов’язані бажання уникнути перешкод у своїх діях та бажання отримати схвалення своїх дій [13, с. 46]. Відповідно, ввічливість виявляється у взаємному бажанні захистити, зберегти “обличчя” обох партнерів мовленнєвої взаємодії. Ураховуючи цей важливий взаємозв’язок, будь-який учасник комунікації намагається уникати потенційних загроз, використовуючи при цьому різноманітні мовленнєві стратегії. На основі цього виокремлюють позитивну та негативну ввічливість.

Дж. Ліч у своїй роботі “Principles of Pragmatics” зауважує, що негативна ввічливість (намагання уникнути суперечок, конфліктів) важливіша, ніж позитивна ввічливість (прагнення до згоди) [16, с. 156]. Але стверджувати однозначно не можна. Оскільки іноді моделі позитивної ввічливості можуть виражати негативну.

Стратегії позитивної ввічливості пов’язані з демонстрацією єдності та солідарності мовця з тим, хто слухає. Вони проявляються у демонструванні уваги та інтересу до співрозмовника, прагнення до взаєморозуміння і злагоди з ним, врахування його бажань і схильностей.

Під негативною ввічливістю криється побоювання здатися нав’язливим, завдати шкоди адресату, відсутність емоцій, стриманість [2, с. 220]. Наприклад: *“I was wondering if you could help me to find her”* [36, с. 134]. У цьому реченні безпосередньо вказується на те, що мовець боїться зайвий раз потурбувати адресата. Порівняймо з українською мовою: – *А не міг би мені пан капітан сказати, чи не живе тут яка пані капітанова?* [26, с. 118]. Наведений приклад ще раз доводить, що для негативною ввічливості характерними ознаками є мінімізація вторгнення, вираз ввічливого песимізму та ін.

Однією з головних стратегій негативною ввічливості є “говори непрямо” (*Be indirect*). Наприклад, якщо ми хочемо щось запитати, то краще використовувати не пряме запитання, а більш увічливу форму – непрямого питання із супровідною іллокуцією прохання [9, с. 92]. Наприклад:

- *Would you tell me, please, where the post office is?* [36, с. 223] – *Чи не могли б ви мені сказати, будь-ласка, де знаходиться поштове відділення?*

Головним чином комуніканти вдаються до стратегій негативною ввічливості у випадках вираження таких мовленнєвих дій, як незгода, негативна оцінка, звинувачення, відмова, вихваляння, заперечення.

Найбільш поширеними стратегіями позитивної ввічливості, як для англійської, так і для української мов, є прояв інтересу до потреб адресата, маркування групової приналежності шляхом використання жаргону, сленгу, використання жартовливих висловів, вираз компліментів. Пор.:

- *You won't go looking for another woman? – I'll look at other women to*

compare them to you, and know that you're the most beautiful woman in the world [36, с. 295].

- *Я люблю тебе, Анно, вже віддавна! Ти така гарна й добра!* [21].

Ще однією не менш важливою стратегією є комунікативна емотивність. Саме використання емоцій характерно для англійської ввічливості. Наприклад: *Oh, my Lord! You are safe!* [28, с. 27]. Цей приклад є проявом демонстрації позитивних емоцій, що є притаманними для англійської комунікативної поведінки. Варто зазначити, що українські еквіваленти вигуку *Oh, my Lord!* (*Слава Богу!, О, Боже!*) є особливо притаманними українському художньому дискурсу та вживаються в різних комунікативних ситуаціях, наприклад: *Слава Богу, ти прийшов!* [21].

Ввічливість є також оцінкою адресанта себе як представника певної групи, соціуму, який дбає про збереження самоповаги. Взаємодіючи з учасниками спілкування, мовець, зазвичай, хоче отримати схвалення своїх дій і намагається усунути перешкоди, які виникають під час мовленнєвої діяльності [11, 47].

Таким чином, ввічливість – це універсальна категорія, що передбачає використання певних стратегій, які забезпечують ефективну комунікацію. Так, позитивна ввічливість спрямована на зменшення комунікативної дистанції, досягнення взаєморозуміння. В свою чергу застосування стратегії негативної ввічливості сприяє зменшенню комунікативного тиску на співрозмовника, уникненню конфліктів, запобіганню комунікативним невдачам.

Мовець обирає позитивну стратегію, коли намагається бути ближчим до слухача, виявити інтерес, увагу до нього. Для цього він обирає емоційно-забарвлені слова, виражає компліменти та ін. Негативна стратегія ввічливості, навпаки, підкреслює бажання мовця соціально відсторонитися від співрозмовника.

РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ВВІЧЛИВОСТІ В МОВАХ ОРИГІНАЛУ ТА ПЕРЕКЛАДУ

2.1. Лексичні засоби вираження ввічливості

Як уже зазначалося вище, недостатньо мати лише знання про принципи ввічливості, необхідно уміло застосовувати їх на практиці, тобто використовувати різноманітні мовні засоби вираження ввічливості.

Такі лексичні компоненти як *please, thank you, thank you very much* є найбільш поширеними маркерами демонстрування ввічливості в англійській мові, зокрема і в художньому англомовному дискурсі. Пор.: *Please, take a seat by the fire, Mirrin* [38, с. 110]. В українській мові – це слова *будь-ласка, дякую, щиро дякую* тощо. Наприклад: *Ой, дякую, тьоть Хоно, ще раз і дуже-дуже-дуже!. Ну, ви ж приходьте сюди пополудні, може яка торгівля хоч надвечір буде* [19].

Слід пам'ятати, що універсальними засобами ввічливості є не тільки стандартні фрази, але й такі позитивно емоційно забарвлені слова, як *nice, good, kind, happy, dear, very well* та ін. Наприклад:

- *Thank you for your **kind offer**, but I am afraid I must decline it* [33, с. 28].

- *What did you do in the war, **dear**? – “I was at school. (...) Oh, then, you're a teacher?* [37, с. 180].

У першому реченні мовець має на меті відмовитись від пропозиції, але робить він це досить коректно – *Дякую за Вашу люб'язну пропозицію, але боюсь, що я маю відмовитись від неї.*

Для вираження мовленнєвої категорії ввічливості характерними є метакомунікативні одиниці перебільшення, що притаманні різним ситуаціям розмикання мовленнєвого контакту, при цьому використовуються такі інтенсифікатори, маркери як: *such as, so, very, terribly, awfully* та інші [6, с. 46]. Наприклад: *I am **dreadfully sorry** I did not introduce myself* [36, с. 122]. У цьому випадку, мовець перебільшує свою провину, використовуючи інтенсифікатор *dreadfully*.

Для українського художнього дискурсу характерними є такі лексичні маркери як: *надзвичайно, страшенно, неймовірно, безмежно* тощо. Вони надають висловлюванню певного емоційного навантаження. Пор.: *...Ви дуже хорошиий, і я вам **страшенно** вдячна. От і все* [17, с. 37].

Вираження солідарності з мовцем є однією зі стратегій ввічливості, при цьому використовуються такі емоційно-експресні мовні засоби як *of course, in fact, in some cases*. Пор:

-

Yes, of course, but this is a highly unusual request [31, с. 167].

З одного боку мовець ніби демонструє згоду зі своїм співрозмовником, а з іншого – виражає невпевненість: *Так, звичайно, але це досить таки незвичайне прохання.*

Отже, існує велика кількість різноманітних лексичних засобів для вираження позитивного, ввічливого ставлення до свого співрозмовника. Їх вибір залежить від конкретної комунікативної ситуації.

2.2. Граматичні маркери демонстрування ввічливості

Для вираження комунікативної категорії ввічливість на рівні граматики використовуються повні, закінчені речення правильної граматичної форми. Розглянемо граматичні маркери ввічливості в художньому дискурсі англійської та української мов, оскільки саме художнє мовлення є основою для нормованого розмовного мовлення.

Для художнього дискурсу, так само як і для інших видів дискурсу притаманним є використання засобів пом'якшення категоричності висловлювання. І. В. Григоренко до них відносяться модальні фрази, розділові запитання, прислівники міри, модальні дієслова, модальні частки, мовні звороти [3]. Як правило, дієслова модальні фрази виконують роль головного або вставного члена речення. Наприклад:

- *I suppose, it caused a sensation, when Godfroy announced that you and he were kin?* [36, с. 168].

У цьому прикладі ми маємо модальне дієслово розумової діяльності *suppose*, що має українські еквіваленти *припускати, допускати, вважати*. Воно

визначає суб'єктивну модальну оцінку ставлення мовця до ситуації, тим самим пом'якшуючи категоричність.

Модальні частки (в англ. мові: *scarcely, barely, hardly*; в укр. мові: *мовби, немов, наче, ледве, майже*) надають висловлювання відтінок невпевненості. Це певною мірою також є засобом пом'якшення категоричності в мовах оригіналу та перекладу. Пор.:

- *I **scarcely** know him; I think I have seen him three times in my life* [30].
- *Ну, добре, добре, **нехай** буде по-твоєму, – відмахнувся він* [20].

У художній літературі можна знайти багато прикладів із розділовими запитаннями. У межах “позитивної ввічливості” вони використовуються для: вираження зацікавленості в інтересах, бажаннях, потребах слухача; вираження розуміння, готовності до кооперації; пошуку згоди, схвалення; вираження солідарності та дружніх відносин з мовцем, спільності інтересів, сподівання, оптимізму [5, с. 176].

Такі види запитань надають можливість залучити співрозмовника до обговорення, висловити свою точку зору. Цій формі притаманна низхідна інтонація, і досить часто вона не потребує відповіді. В той же час вона має некатегоричний характер. Наприклад: *You're a pretty bright boy, **aren't you?*** [32]. У таких реченнях у першій частині спостерігаємо констатуючу думку мовця, у другій же – апеляцію до співрозмовника, намагання закликати його виразити свою думку. Потрібно також мати на увазі, що при висхідному тоні такі запитання будуть виконувати власне питальну функцію. У цьому випадку вони не будуть служити ввічливою формою вираження ставлення мовця.

Конструкції типу *Can/Could you tell me, Would you mind telling me...?* розглядаються як ввічливі способи одержання інформації порівняно з такими питальними висловлюваннями як: *Tell me, I want you to tell me*. Наприклад: ***Would you mind telling me what college you were?*** [35]. Аналогічні конструкції існують і в українській мові: *Чи не могли б Ви..?, Чи не були б Ви такі ласкаві..?* Пор.:

Чи не були б ви ласкаві пограти? За цей час я зовсім не чув музики. – Залюбки [22, с. 126].

Використання таких конструкцій особливо характерне при спілкуванні незнайомих або малознайомих людей. Крім того, ці ввічливі форми дуже часто зустрічаються і в епістолярному стилі.

Таким чином, для художнього дискурсу як англійської, так і української мов притаманні різноманітні засоби вираження комунікативної категорії ввічливості: метакомунікативні одиниці перебільшення, модальні фрази, модальні частки, ввічливі конструкції при звертаннях, розділові запитання та ін.

2.3. Вербалізація ввічливості при звертанні, проханні, подяці, відмові у художніх творах

Категорія ввічливості є дуже важливою у структурі етикетно-мовного спілкування, необхідними елементами якого є саме звертання, прохання, подяка та відмова. Мова художніх творів особливо багата на різноманітні за будовою та значенням приклади вживання таких елементів. Правильне, ввічливе звертання є запорукою успішної комунікації. Воно використовується з метою привернути увагу тієї особи, до якої звертається мовець.

Для українського народу звертання – досить звичне явище, адже в українській мові навіть існує кличний відмінок. А в сучасній англійській мові це явище відбувається інакше. Звичайно зрозумілим є те, що будова і значення звертань різняться в залежності від форми і ступеня мови. Так, в українській мові існує розподіл на *ти/Ви*, в англійській же для двох цих слів відповідником є слово *you*. Звертання на “*Ви*” стає віддзеркаленням поваги до тієї позиції, яку займають головні особи в ієрархії родинних взаємин: батько – глава сім’ї, оборонець, заступник, годувальник і мати – берегиня роду, хранителька сімейного добробуту й злагоди [11, с. 59].

Наприклад: *Мамо, а звідки Ви про хлопчика знаєте?* [24, с. 43].

До знайомої особи в неформальній ситуації звертаються зазвичай на ім'я. Якщо ж це більш офіційне звертання використовують слова *sir, Mr., Madam, Mrs.* Розглянемо більш детально використання цих слів. Наприклад, форма *Mr.* + прізвище використовується при звертанні до чоловіка, незалежно від його сімейного стану: *Mr. O'Shea, do you wish to put this court to the bother of calling five witnesses who saw your squad of labourers running along the Blacklaw road?* [38, с. 312]. Форма *Miss* + ім'я / прізвище використовується при звертанні до дівчини або незаміжньої жінки: *Now, Miss Dunbar, I beg you to tell us exactly what occurred that evening* [31, с. 301].

В українському художньому дискурсі широко розповсюдженими є такі форми звертань, як: *добродію / добродійко, пане / пані, товаришу / товаришко*. Вони є аналогами вищезазначених англійських ввічливих формул. Пор.: *Сідаючи напроти Криленка, він поправив ремінь свого саквояжа й сказав: - Я вам не заважаю, шановний добродію?* [27].

Такі види звертань відносяться до загальних та застосовуються в будь-якій сфері мовленнєвої взаємодії – офіційній і неофіційній. До винятково українського мовлення належить звертання на ім'я та по батькові у сполученні з оцінними прикметниками *високошановний, вельмишановний високоталановиті*.

Зазвичай люди старшого віку звертаються до незнайомих молодих людей ласкаво для вираження ввічливості такими словами: *dear, love, ducky, miss, son, boy* та ін. Серед молодих людей при звертанні до ровесників поширені такі просторіччя, як: *buddy, mate, chap, old girl, sister, sis*. В українській мові це слова: *друже, брате, сестро* та їх деривативи. Часто зустрічаються супровідні слова-епітети: *любий, щирий, дорогий*. Пор. :

- *Давно, мій щирий друже, не озивався до тебе...* [23, с. 657].

Звертаючись до родичів використовують: *grandpa, mum, daddy; матусю, татусю, бабусю, дядечку* та інші. Пор.:

- *New Year: New Year: happy New Year, Рапа* [38, с. 362].

- *Добрідень, дядечку! до всіх озивався Михайлик, бо ще й голосу хотілося почути в кожного.*

- *Чолом, матусю! одвічали їй чумаки, простуючи далі...* [18].

Український художній дискурс широко представлений використанням слів дименціонального, пестливого характеру: *зірочко, голубонько, дівчинко, зозуленько, ангеле*. Ці слова виражають любов, прихильність, несуть емоційний заряд і часто вживаються в українській усній і писемній комунікації. Наприклад: *Поцілуй мене тут ще раз, зозулько!* — просив ніжно [21].

При офіційному звертанні до людей високого соціального рівня для вираження поваги в англійській мові вживають наступні слова: *Ladies and*

Gentlemen, Your Excellency та інші. Наприклад: ***Gentlemen***, - *the clerk of the Court intoned, - what is your verdict?* [38, с. 360].

При зверненні до широкого загалу для української літератури характерні такі слова-синоніми: панство, товариство, добродії. Пор.: *Він вискочив на підвалину і обернувся до всього товариства: - Мої панове, сусіди і добродії!* [26].

У ввічливому спілкуванні не обійтися без подяки. Під подякою ми розуміємо вираження вдячності за допомогу, послугу або за яку-небудь дію. Нейтральними способами вираження подяки в мовах оригіналу та перекладу є такі форми: *thank you, thanks, thanks a lot, I am grateful to; спасибі, дуже дякую, дуже вдячний*.

Пор.:

- *May I wish you a prosperous New Year – when it comes – Mr. McTavish.*

(...) *Aye, **thank you**, lass (...) An' **thank ye**, sir.* [38, с. 363];

- *Спасибі, Мар'яно, **велике спасибі**, – беру книгу, не знаючи, як і де її заховати* [24, с. 55].

Невід'ємними складовими мовного етикету є такі поняття, як прохання та відмова. Для того, щоб досягти бажаного результату мовець, безумовно, має користуватися максимами ввічливості. Основними запитальними формулами ввічливості є: *could you, may I trouble you, would, would you mind if etc.* Відповідниками в українській мові є такі: *чи не могли б Ви?, можна Вас потурбувати?, Ви не проти якщо...?* тощо. Пор.: ***Would it bother you, if I asked you a question, Mama?*** [28, с. 79]. Зазвичай в перекладі ця ввічлива конотація зберігається: *Мамо, тебе не потурбує, якщо я задам тобі питання?*

В англomовній художній літературі зустрічається ще конструкція *I wish*, яка також служить засобом вираження ввічливості: ***I wish you to agree to travel to Edinburgh and enter the witness box in the high court tomorrow morning at ten o'clock*** [38, с. 312].

Дуже часто трапляються ситуації, коли мовцю необхідно ввічливо відмовитися від виконання якогось прохання, завдання або вказати на факт неспроможності виконати щось. В такому випадку він висловлює жаль стосовно відмови, вживаючи такі конструкції: *I'm afraid, please accept my apologies but, I'm sorry; дуже шкода, але..., на жаль, дуже прикро, дякую, не треба* тощо.

Пор.:

- ***I'm afraid I can't pay you the two hundred pounds I owe you*** [35].

- *Сідайте, будь ласка, я Вас підвезу. – Дякую, не треба* [25].

Отже, художня література багата прикладами з вербалізації ввічливості при різних ситуаціях. Для того, щоб налагодити контакт зі співрозмовником та не образити його використовуються різноманітні форми звертання, прохання, відмови. Вони мають відповідні лексичні маркери ввічливості. Не слід також

забувати про такі важливі моменти, як: вибір правильної інтонації, врахування віку, статі, звання співрозмовника, розходження в мовах оригіналу та перекладу. Все це стане запорукою успішної комунікації.

ВИСНОВКИ

Життя людини неможливо уявити без спілкування. Приємна бесіда завжди приносить задоволення. Але якщо вона не буде прикрашена різноманітними стилістичними засобами, вона вже не матиме такого позитивного ефекту. Кожного дня ми звертаємося до когось, дякуємо комусь за щось, просимо про яку-небудь послугу, робимо компліменти. Все це потребує застосування різноманітних ввічливих стратегій, тактик. Адже саме ввічливість є тим обов'язковим елементом міжособистісного спілкування, без якого неможливе його безконфліктне, успішне протікання. Саме ця комунікативна категорія знаходить своє відображення в найрізноманітніших типах дискурсу.

У ході дослідження було розглянуто характерні особливості категорії “ввічливість” та з'ясовано, що вона є однією з головних категорій у комунікації людей та у структурі етикетно-мовного спілкування. Вона виражається у використанні етикетних формул та необхідних стратегій залежно від комунікативної ситуації.

Для успішної, ввічливої комунікації необхідно знати та вміти користуватися певними правилами, принципами ведення розмови. Загалом, розрізняють дві основні стратегії ввічливості – позитивну та негативну. Кожна з них має на меті налагодити контакт зі співрозмовником та уникнути негативних наслідків, конфліктів. Прояв розуміння, намагання не нав'язувати думку співрозмовнику, не потурбувати його, привертання уваги адресата – це все стратегії ввічливості, які спрямовані на досягнення ефективної взаємодії учасників комунікації.

У рамках дослідження було опрацьовано багато джерел літератури та виявлено в них приклади вербалізації стратегій ввічливості в різних комунікативних актах. Потрібно відмітити, що важливою ознакою художнього дискурсу як англійської мови, так і української є поєднання та комбінування різних стратегій і тактик, а не використання лише однієї стратегії.

Ввічливе спілкування передбачає оперування значною кількістю мовних засобів для реалізації тієї чи іншої комунікативної ситуації. Необхідно мати на увазі, що кожній мові притаманні свої характерні засоби вираження ввічливості. Це пояснюється особливостями мови, культури, прийнятих соціальних моделей поведінки.

У роботі було систематизовано засоби для вираження позитивного, ввічливого ставлення до свого співрозмовника. Вони включають як лексичні так і граматичні маркери демонстрування ввічливості: емоційно-забарвлені слова, метакомунікативні одиниці перебільшення, модальні фрази, модальні частки, ввічливі конструкції при звертаннях, розділові запитання та ін.

Важливими елементами мовного етикету є звертання, прохання, відмова, подяка. Залежно від ситуації мовець обирає різні засоби реалізації своїх комунікативних намірів. При цьому враховується багато факторів: формальна/неформальна ситуація, вік, сімейний стан, соціальний статус особи. Від цього залежить підбір необхідних слів, конструкцій для побудови звертання, прохання, подяки чи відмови. Звичайно, в мовах оригіналу та перекладу існують певні розбіжності: розподіл на *ти/Ви*, різні форми офіційних звертань, звертання в українській мові на ім'я та по батькові тощо. Проте врахування цих та інших особливостей допоможе досягти бажаного результату комунікації, досягти взаєморозуміння зі співрозмовником та не образити його.

Таким чином, ввічливість у художньому дискурсі мов оригіналу та перекладу реалізується за допомогою набору певних лексичних, граматичних засобів та спрямована на досягнення позитивного комунікативного ефекту між співрозмовниками.

Перспективою подальшого дослідження може стати вивчення впливу культурно-національного фактора на вибір стратегій позитивної та негативної ввічливості в різноманітних ситуаціях конфліктного спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безноса А. П. Граматичні індикатори вираження ввічливості (з історії вивчення питання) / П. А. Безноса // Лінгвістичні студії. – 2008. – № 17. – С. 176-180.
2. Вжещ Я. Л. Принцип ввічливості в теорії і практиці міжкультурної комунікації. Теорія збереження обличчя П. Брауна та С. Левінсона / Я. Л. Вжещ // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Ч. II. – 2011. – № 9. – С. 251-255.
3. Григоренко І. В. Принцип ввічливості у сучасному англomовному дискурсі. Позитивна та негативна ввічливість. [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.weblancer.net/download/portfolio/521113/521113.doc

4. Карасик В. Язык социального статуса. Социолингвистический аспект. Прагмалингвистический аспект. Лингвосемантический аспект / В. Карасик. – М.: Гнозис, 2002. – 333 с.
5. Ковбаско Ю. Прагмасемантичні функції розділового запитання / Ю. Ковбаско // Наукові записки. – 2011. – № 2. – С. 176.
6. Косенко Ю. В. Реалізація позитивної ввічливості в метакомунікативному блоці прощання (на матеріалі англomовного художнього дискурсу) / Ю. В. Косенко // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологія. – 2008. – №1. – С. 46-50.
7. Крысин Л. П. Социолингвистические аспекты изучения современного русского языка / Л. П. Крысин. – М. : Наука, 1989. – 186 с.
8. Ларина Т.В. Категория вежливости и стиль коммуникации: Сопоставление английских и русских лингво-культурных традиций / Т. В. Ларина. – М.: Языки славянских культур, 2009. – 516 с.
9. Рогатюк А. Є., Рабійчук І. Л. Непрямі мовленнєві акти як форма реалізації негативної ввічливості у сучасній англійській мові / А. Є. Рогатюк, І. Л. Рабійчук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія Комунікативна лінгвістика. – 2011. – № 4. – С. 92
10. Словник української мови / І. К. Білодід – К.: Наук. думка, 1970 - 1980. – Т. I-XI.
11. Телеки М. М., Шинкарук В. Д. Соціальні категорії модусу в текстах епістолярного жанру: Монографія. – Київ Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – 176 с.
12. Формановская Н. И. Культура общения и речевой этикет / Н. И. Формановская // Русский язык в школе. 1993. – №5. – С. 75-89.
13. Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – P. 46.
14. Goffman E. Interaction ritual. Essays on face-to-face behavior / E. Goffman. – Garden City, N.Y.: Anchor Books, 1967. – 270 p.
15. Lakoff R. Language and Women's Place / R. Lakoff. – New York: Harper & Row, 1975. – P. 45.
16. Leech G.N. Principles of Pragmatics G. N. Leech. – London: Longman, 1983. – 250 p.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

17. Винниченко В. К. Таємна пригода. Твори. Т.4: Оповідання / Володимир Кирилович Винниченко . – Київ: Рух, 1927. – С. 37.
18. Ільченко О. Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і Чужа Молодиця [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://читати-онлайн.рф/index.php?id=2576>
19. Ірванець О. Маленька п'єса про зраду для однієї актриси [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ukrlit.blog.net.ua/knyhy-oleksandra-irvantsya/malenka-pjesa-pro-zradu-dlya-odniyeji-aktrisy/>

20. Роздобудько Ірен. Дві хвилини правди [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukrcenter.com/Література/Ірен-Роздобудько/53828-4/Дві-хвилини-правди>
21. Кобилянська Ольга. Людина [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://ukrlit.org/Kobylianska_Olha_Yulianivna/zemlia/41/
22. Підмогильний В. Невеличка драма. Оповідання, повість, романи / Валеріан Підмогильний. – Київ: Наукова думка, 1991 – С. 126
23. Старицький М. Твори: У 8-ми томах / М. Старицький. – К.: Дніпро, 1965. – Т. 8. – 723 с.
24. Стельмах М. Твори: В 6-ти т. – Т.4. / М. Стельмах. – К.: Дніпро, 1973. – 726 с.
25. Терлецька Н. Нова робота [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.dotyk.in.ua/terle.htm.
26. Франко І. Повісті та оповідання // Зібрання творів у 50-ти томах / І. Франко. – К.: Наукова думка, 1979. – Т.19. – 503 с.
27. Хвильовий М. Сині етюди [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/books/printzip.php?id=43&bookid=3>
28. Beverly Lewis. The Betrayal / Lewis Beverly. – USA: Bethany House. – 359 p.
29. Colgan J. Talking to Addison / J. Colgan. – L.: Harper Collins Publishers, 2000. – P. 156
30. Dumas Alexandre. The Count of Monte Cristo. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.literature.org/authors/dumas-alexandre/the-count-of-monte-cristo/chapter-66.html>
31. Harlan Coben. Tell no one. – L.: Orion Books Ltd, 2001. – 346 p.
32. Hemingway E. The Killers. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.wattpad.com/152339-the-killers-by-ernest-hemingway>
33. Kyle E. Girl with a Pen Charlotte Bronte. – N.Y.: Holt, Rineheart, Winston. – 1964. – P. 28.
34. Lawrence D. H. The Rainbow. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.literature.org/authors/lawrence-david-herbert/the-rainbow/chapter-15.html>
35. Maugham S. The Magician. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://fb2.booksgid.com/content/D3/somerset-maugham-the-magician/7.html>
36. Muir Rae. Twice a bride / Rae Muir. – USA: Harleguin Books. – 299 p.
37. Spark M. All the stories of the Muriel Spark / M. Spark. – USA: Directions Publishing Corporation. – 2000. – P. 180.
38. Stirling Jessica. The Dark Pasture / Jessica Stirling. – UK: Hodder and Stoughton. – 1998. – 398 p.
39. Wild O. A Woman of No Importance. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.literaturepage.com/read/woman-of-no-importance.html>